

Marjan SVETLIČIČ

Od ameriškega do kitajskega *izzivanja*: med strahovi in realnostjo

Povzetek

Kitajska predstavlja največji izziv sodobnega sveta. Večina jo občuduje, drugi se je bojijo. Strahovi pred rumeno/rdečo in drugimi nevarnostmi niso novi: od strahov Evropejcev pred dominacijo ZDA po drugi svetovni vojni do teh pred vzponom Rusije in pozneje Japonske. Članek ugotavlja, da so se ti strahovi doslej izkazali za pretirane, preveč dramatične, čeprav imajo v primeru posameznih izzivalcev zelo različno težo. Temeljili so na realnih kazalcih o velikosti in rasti izzivalcev, njihovi vojaški moči (pri nekaterih), geostrateških ambicijah na eni in ideološko-kulturnih razlikah na drugi strani ter etnocentrizmu/orientalizmu. Pogosto so bili zlorabljeni za notranjepolitične obračune. Opozarjali pa so na potrebo po prilagajanju svetovnega sistema kot strategiji posameznih držav, na nujne spremembe, vse kot njihove pozitivne posledice. Razlagalna moč teorij se v posameznih primerih izzivanja spreminja; neke imajo glavno težo ekonomsko-količinski in geostrateški dejavniki, druge ideološko-vojaški in sistemski, ponekod bolj etnocentrični.

Ključne besede: tektonske spremembe, izzivanje, rumena nevarnost, rdeči strah, preobrazba moči, Kitajska, Japonska, Rusija, ZDA, Evropa

Abstract – From American to Chinese Challenge: Between Fears and Reality

China is the greatest challenge of the modern world. Many admire it, others are afraid of it. The fears of such a rising power are not new: from fear from the rise of Soviet Union

after World War II (WW2), to European fears of the dominance of the US during after WW2, and later fear of Japan's spectacular technological advance. The article documents that these fears have proven to be exaggerated, too dramatic, and thus provoked panic. Most of these fears were based on the ideological, cultural roots of ethnocentrism / orientalism including racial, even racist prejudices on the one hand, and fears of the size of the challengers on the other. They were often misused for internal political accounts, but at the same time warned of the need to adapt to tectonic changes as their positive consequence. The explanatory power of the theories changes in individual cases of challenge; sometimes the main weight was given to economic/quantitative factors (Japan, the USA, China) or ideological/military (in the case of the Soviet Union/Russia), while elsewhere they are again more ethnocentric (Japan, China). Obviously a multidisciplinary approach is called for because one discipline one cannot explain such large changes.

Keywords: tectonic changes, challenge, fears, yellow peril, ethnocentrism, power transition, China, Japan, Russia, USA

1 Uvod

Še vedno se dobro spominjam odziva pakistanskega Nobelovega nagrajenca za fiziko (1979) A. Salama pred mnogimi leti, ko je eden od zahodnih akademikov v razpravi o tehnološki vrzeli na Mednarodnem centru za atomsko fiziko v Trstu trdil, da sta Evropa in ZDA tehnološki voditeljici, druge države pa samo sledilke. Izzvenelo je, kot da je to bilo od »vekomaj«. Njegov odgovor je bil: »Prosim, bodite manj evropocentristični, ne bodite tako vzvišeni – zahodna civilizacija je postala namreč vodilna šele po industrijski revoluciji. ZDA in Evropa sta tehnološki voditeljici le okoli 200 let. Preostanek zgodovine sta bili to Kitajska in Indija.« Opomnil nas je, da je kitajska civilizacija ena najstarejših na svetu, vodilna do industrijske revolucije na Zahodu v 18. stoletju. Šele ta je na prvo mesto postavila Zahod, medtem ko se je razvoj Kitajske zaustavil. Vedno, ko se je Kitajska zapirala pred svetom, je zastala in prosperirala, ko je zasledovala navzven naravnan razvoj ter kulturno-intelektualni kozmopolizem (glej Kennedy 1987). To se je zgodilo tudi v novejši zgodovini, natančno pred štiridesetimi leti, ko se je začela odpirati svetu.¹ Obenem nas je opozoril na minljivost voditeljstva in potrdil M. Porterjeve trditve, da razvoj ni vedno rastoč proces, ker se lahko zaustavi, gre retrogradno.² Države lahko propadejo, kot je rimski imperij ali kot je zastala v razvoju Kitajska, ko se je zaprla pred svetom.

Danes Kitajska ni več eksotična država, tam nekje daleč proč, temveč po mnogih kazalcih že vodilna država na svetu, država, ki se je začenjajo bati dosedanji

1 Nekateri zgodovinarji to primerjajo s Colbertovo Francijo in Japonsko v post Meiji dekadi (Kennedy 1987, 448).

2 To je z »bogastvom poganjan razvoj« kot zadnja faza razvojnih stopenj (Porter 1990).

voditelji. Trumpovo trgovinsko vojno lahko zato vidimo kot obrambni refleks pred kitajskim ogrožanjem sedanje svetovne Pax Americana. Ji bo sledila Pax Sinica ali pa bo svet postal bolj multilateralen z delitvijo moči in na sodelovanju utemeljenem ustroju? V tem trenutku je za slednje težko najti prepričljive dokaze, saj strategijo »Najprej Amerika« začenjajo posnemati tudi druge države z uvajanjem protekcionističnih ukrepov in tako krhajo multilateralizem. Trgovinska vojna, ne le proti Kitajski, preti in ogroža cel svet, ne le bilateralne odnose ali Kitajsko. Protekcionizem je namreč kot bumerang: obrne se tudi proti tistemu, ki ga sproži. Kitajci, ki razpolagajo z mnogimi strateškimi surovinami za nove tehnologije lahko, na primer, omejijo/prepovedo izvoz teh v ZDA in tako ogrozijo njihov tehnološki razvoj (glej Johnson in Groll 2019).

Je naključje, da se zaostrovanje trgovinske vojne, uperjene zlasti proti Kitajski, pa celo proti zaveznikom, dogaja v času, ko Kitajska obeležuje 40-letnico svojega odpiranja svetu, ko je Mao Zedong zamenjal Den Xiaoping? Je in ni slučajno. Ni zato, ker je po spektakularni rasti Kitajske nastopil čas, ko so države začele razmišljati, kaj to v resnici pomeni za vsako od njih, kaj pomeni za regijo in kaj za svet. Nastopil je čas razmisleka, preverjanja, kakšni so odnosi s Kitajsko, ali so spektakularno rast kitajske države izkoristile³ in, končno, ali to ogroža njihov razvoj in stabilnost v svetu. Zavedanje, da Kitajska ni le ena od držav, temveč ogromno gospodarstvo in rastoča vojaška sila z geostrateškimi ambicijami, dela razliko, tako v realnem življenju kot v teoriji.

Zato ne preseneča, da v Kitajski vse bolj vidi grožnjo. Krepijo se obrambni mehanizmi. Strah je zarezal v miselne vzorce ne le zaradi velikosti, temveč tudi zaradi drugačnosti kitajske civilizacije, njihove, za zahodni svet seveda, čudne kombinacije tržne ekonomije in državnega socializma/komunizma. Ta strah je malo drugačen, ne pa povsem, kot je bil rdeči preplah po zmagi oktobrske revolucije in pozneje rastoči moči Sovjetske zveze. Ali pa trepetanje pred dominacijo ZDA in tehnološkimi pretnjami Japonske. V zadnjem primeru se je začelo govoriti o rumeni nevarnosti, kar preveva tudi današnje strahove. V vseh primerih pa je šlo tudi za strah pred drugačnostjo, strah pred tujci, ki ogrožajo naš, zahodni pogled na svet, evropocentrizem ali ameriški arogantni pogled na svet s središčem v ZDA ne le v gospodarskem, temveč tudi političnem in civilizacijskem smislu.

3 Po Arora in Vamvakidisu (2005) naj bi države spodbujale svoj razvoj s krepitvijo sodelovanja z državami, ki hitro rastejo, in tistimi, ki so tehnološko na višji ravni, da se učijo od njih. To ne velja le za velike, temveč tudi za majhne države, saj tudi te lahko dobijo nekaj »drobcev iz nove mize«, če so dovolj hitre in pravočasno zaznajo nove priložnosti. Prvi na novih trgih uživajo določene prednosti. Te so pomembne zlasti za majhne države, ki ne morejo konkurirati s svojimi viri, svojo močjo, lahko pa s hitrostjo prilagajanja ali napovedovanja sprememb in pravočasnim prilagajanjem.

Razmerje svetovne moči se očitno vrača nazaj v Azijo, ki je imela le nekaj slabih stoletij. Zmagovalci tega vračanja bodo tisti, ki bodo znali to izkoristiti, saj »imamo po padcu berlinskega zidu 3 milijarde novih kapitalistov« (Prestowitz 2005). Če je Marco Polo odkril Kitajsko pred približno 800 leti, potem je čas, da jo danes ponovno odkrijemo kot ekonomsko priložnost (skupaj z drugimi hitro rastočimi gospodarstvi).⁴

Zato ne preseneča, da se nekateri bojijo ekspanzionistične kitajske politike, njihovih rastočih investicij v svetu. V kitajski shemi 16+1 vidijo kitajsko strategijo »deli in vladaj« (glej Godement in Vasselier 2017, 65) ali pa svariijo pred novo hladno vojno, tokrat med ZDA in Kitajsko (Kaplan 2019). Drugi menijo, da ta skrb ni upravičena (Hellström 2016). Ne preseneča zato, da se je dosedanje pozitivno javno mnenje o Kitajski začelo spreminjati, postaja bolj sovražno (Grant in Barysch 2008). Niha med »China saving Europe« in »China taking over Europe« (Shambaugh 2013).

Cilj tega članka je ugotoviti, v kolikšni meri so ti strahovi upravičeni in realni ali pa morda temeljijo bolj na stereotipnih izkrivljenih predstavah. Naslednje poglavje opredeli teoretični okvir analize različnih izzivanj. Tretje obravnava realni položaj Kitajske v svetu, ker je njeno izzivanje osrednji cilj analize. Četrto se posveča zgodovinski primerjavi odnosa do Kitajske danes v primerjavi z odnosom do podobnih hitro rastočih gospodarstev v preteklosti (Rusije, Evrope, Japonske). Sledi zaključek z glavnimi ugotovitvami.

2 Teoretični okvir: od etnocentrizma do teorije tranzicije moči

Po realizmu države kot osnovnemu akterju medsebojno tekmujejo, zasledujoč svoje nacionalne interese, v borbi za moč/prevlado v anarhičnih mednarodnih odnosih. Moč države pa je odvisna od realnih virov te moči in načinov, kako jih uveljaviti. Tak realistični pristop pa ne zadošča. Če hočemo razumeti odnos do vzpona Kitajske danes in skozi zgodovino, je nujno poseči po globljem teoretičnem okviru, da bi ugotovili, kaj botruje odnosu ostalega sveta do tega vzpona.

---

4 Če bi, na primer, razlika med stopnjo rasti BDP na prebivalca med Kitajsko in Slovenijo znašala 6 odstotkov, bi nas Kitajci ujeli v 21 letih oziroma leta 2024, če pa bi bila razlika v stopnjah rasti realističnih 4 odstotke, bi to pomenilo možnost polnega izenačevanja s Slovenijo v letu 2034 oziroma v 31 letih. Vse to torej v času generacije, ki se zdaj zaposluje. Zato so ti izzivi še kako realni, kot sta med drugim ugotavljala Svetličič in Sicherl leta 2006 (19, 21). Glede na usihanje in celo negativne stopnje rasti v Sloveniji po krizi ter navkljub sedanjemu pešanju rasti kitajskega gospodarstva so bile te napovedi z današnjega zornega kota bolj pesimistične kot optimistične.

Pri tem se lahko opremo na etnocentrizem kot pogled na svet, ki zahodno kulturo in način mišljenja obravnava kot nekaj izjemnega, hkrati pa ga postavlja v središče sveta. Druge kulture so drugačne, nazadnjaške, despotsko-nedemokratske, včasih celo barbarske. Vse to izhaja iz predpostavke, da bi moral cel svet biti narejen po zahodnem vzorcu, vrednotah, ki naj bi bile univerzalne, in ekonomskem liberalizmu. To pomeni, da so zahodna stališča vedno pravilna, edino zveličavna, da Zahod pozna resnico, medtem ko so drugi barbari ter ne-civilizirani z napačnimi mišljenji in predstavami (glej Plummer 2010, 214). Nekateri govorijo celo o teoriji rumene nevarnosti kot ideloškem konstrukt, ki se je rodil v Evropi v zadnji četrtini 19. stoletja. Po Giddensu »gre za razumevanje idej in praks druge kulture z merili naše lastne. Etnocentričen posameznik je nekdo, ki ni sposoben pogledati drugih kultur z njihovimi merili« (1997, 589).

Na podlagi etnocentristične ideologije/filozofije se je razvil evropocentrizem kot ideološki konstrukt, kot neka podvrsta etnocentrizmu. Evropocentrizem je pogled na svet, ki Evropo postavlja v središče sveta. Svetovno zgodovino si razlaga kot svojo zgodovino. »Neevropski svet stopa v zgodovino šele takrat, ko se nam, (Evropi), zdi, da se je tam začelo nekaj dogajati« (Južnič 1974, 9). Nekateri bolj radikalni zastopniki takega pogleda na svet niso daleč od rasizma, od videnja drugih kot neciviliziranih barbarov. Je ideološki konstrukt, ki izkrivljeno pojasnjuje, zakaj je do modernosti v Evropi prišlo prav v času industrijske revolucije. Gre za izgradnjo lastne identitete na podlagi različnosti od drugih, različnosti glede na stopnjo racionalnosti; mi smo racionalni, drugi pa iracionalni. Sklep tega je – evropska civilizacija je superiorna. Po Aminu je to ideologija modernega kapitalističnega sveta (2009). Mastnak pa v evropocentrizmu vidi »kolonialističen svetovni nazor, navdih za evropsko osvajanje in podrejanje sveta ter upravičevanje tega osvajanja in gospodovanja /.../. Izhaja iz prepričanja o večvrednosti Evropejcev ter superiornosti in neizogibnosti njihovega razvojnega modela« (ibid. 2009, 183–184). Tak izkrivljen pogled na svet »ovira boljše spoznavanje neevropskega sveta in tudi zavira mednarodno razumevanje« (Južnič 1974, 7). Pravzaprav gre za izgradnjo lastne identitete na podlagi različnosti od drugih, različnosti glede na stopnjo racionalnosti (kot že prej omenjeno, mi smo racionalni, drugi pa iracionalni).

Iz takega izkrivljenega pogleda na svet izhaja tudi orientalizem kot pogled na Bližnji vzhod, pa tudi širše, na vzhodne civilizacije. Priročen je za razumevanje neznanega in nenavadnega. Po Saidu (1996) se predstave zahodnjakov o Bližnjem vzhodu enačijo z eksotičnostjo, deželami, polnimi zlobnežev in teroristov. Trdi, da Zahod obravnava države in narode na Bližnjem vzhodu skozi objektiv, ki izkrivlja resnično podobo teh krajev in ljudi. Čeprav je njegova knjiga izzvala niz kritik, ki so mu očitale poenostavljanje, nam kljub temu lahko

pomaga analizirati današnji odnos do Kitajske kot neke oddaljene, drugačne kulture, neskladne z našo. To nas plaši in hkrati vznemirja. Razvije se mitologija sovražnikov, drugačnih od nas, ki niso mi in se jim pripisuje »pod- ali nečloveške etnične in rasne lastnosti«. Ne gre za odnos do posameznikov, temveč do skupine ljudi, ki se jim v skrajnem primeru pripisujejo zli nameni, celo zarotništvo (teorija zarote) proti dobrim, to smo mi, s strani slabih, torej njih.

Tak strah pa ni daleč od tega, da tem drugačnim od sebe, tujcem, začnemo pripisovati krivdo za lastne težave. Pa smo pri ekonomskem nacionalizmu, ki se pogosto širi v odkriti populistično obarvani šovinizem/rasizem in ksenofobijo. Pribežniki/migranti postajajo grešni kozli za poslabšanje položaja tistih, ki jih je prizadel tehnični napredek, in globalizacija (GLO), pa tudi, čeprav manj, povečanje uvoza iz Kitajske. Razplamteva se populistični upor zoper ogromni porast kitajskega izvoza, ki je, poleg GLO, dojet kot glavni krivec za izgubljanje delovnih mest in deindustrializacijo Zahoda. Trumpov protekcionizem motivira tudi napačna domneva, da je Kitajska kriva za velik trgovinski primanjkljaj ZDA.⁵

Poleg že omenjenih teoretičnih pristopov velja pri ocenjevanju vloge in odnosa do Kitajske upoštevati še teorijo hegemonov in prenosa moči (angl. *power transition*).⁶ Teorija hegemonovske stabilnosti⁷ (THS) trdi, da je asimetričen⁸ sistem verjetno stabilnejši; če v njem ena država dominira, je hegemon. Takšen položaj ji omogoča prevlado pri določanju pravil igre, s pomočjo vojaške prevlade pa ustvarja določene javne dobrine v obliki zagotavljanja varnosti in ekonomske stabilnosti. Erozija takšne vloge posledično lahko zamaje svetovni sistem in vrže iz ravnotežja njegovo stabilnost.

Teorija prenosa moči je pravzaprav različica teorije ravnotežja moči ene najbolj popularnih teorij mednarodnih odnosov, ki tolmačijo razloge za konflikte (Haas 1953; Sheehan 1996; Waltz 1979). Izhaja iz hierarhične narave mednarodnih odnosov, v katerih najmočnejše države opredeljujejo pravila igre.

5 Teoretično pa je znano, da je negativna trgovinska bilanca v resnici posledica razkoraka med varčevanjem in porabo. Dokler je dovolj prihrankov, jih Američani lahko porabijo za uvoženo blago. V nasprotnem primeru se mora država zadolževati v tujini, kar pomeni, da se bo tečaj dolarja dvignil, izvoz bo dražji, trgovinski primanjkljaj pa se bo povečal. Sicer je učinek trgovinskih ovir na trgovinsko bilanco nevtralen, ker vpliva tako na uvoz kot izvoz brez trajnega vpliva na trgovinsko bilanco (glej Gagnon 2018, 1).

6 V nekem smislu je to lahko tekmeč teoriji ravnotežja moči (Kugler, Jacek & Organski, A.F.K. 1989; Haas 1953; v Sheehan 1979).

7 Najbolj izpostavljeni avtorji so Kindleberger, Gilpin, Keohane in Krasner. Več o tem v Pejič 2019.

8 Asimetričen v smislu dostopa do surovin, ekonomskih potencialov, kapitala in trgov. Zaradi tega ima konkurenčne prednosti pred drugimi tudi s pomočjo širjenja (vsiljevanja) svojih vrednot in vojaške moči.

Opozarja na naslednje: ko se naraščajoče moči držav približajo ravni moči svojega regionalnega ali globalnega voditelja, se možnosti za vojno povečajo (Hillebrand 2010, 12).⁹

Nezadovoljstvo drugih držav s tem lahko povzroči konflikte, če imajo izzivalci dejansko moč izzvati vodilno državo. Manjša je razlika v moči med vodilno in rivalsko državo, večje so možnosti za konflikt (glej Organski in Kugler, 1989). Kugler (2006) zato opozarja, da naraščajoča moč Kitajske v primerjavi z ZDA močno poveča možnosti za vojno v naslednjih nekaj desetletjih. S približevanjem in skorajšnjim prehitovanjem ZDA se pojasnjevalna moč te teorije samo še krepi. Kljub temu pa je Kitajska omejena, saj še ni blizu odpravljanja razkoraka prav na vseh virih moči. Na vojaškem in tehnološkem namreč še precej zaostaja.

3 Položaj Kitajske v svetu

Svet se je z odpiranjem Kitajske začel spreminjati. Kitajska je s svojo spektakularno rastjo do danes že spremenila svet. Postala je drugo največje gospodarstvo na svetu, saj tvori kar 15 odstotkov svetovnega BDP. Nominalno je kitajski BDP leta 2017 tvoril 64 odstotkov ameriškega. Že leta 2014 je po kupni moči (*Purchasing Power Parity* – PPP) prehitela največje svetovno gospodarstvo ZDA. Kitajska je postala večje gospodarstvo po pariteti kupne moči (PPP) kot ZDA že leta 2010. Njena trgovina je zdaj večja od trgovine ZDA. Njen BDP bo, po tekočem tečaju, verjetno presegel ameriškega glede na realne napovedi rasti v naslednjem desetletju (po Bergsten 2018, 2). Mednarodni denarni sklad (MDS) napoveduje, da lahko Kitajska prehití ZDA po tržnih tečajih (iz leta 2017) leta 2030 (IMF 2018). Vendar Kitajska po indeksu ekonomske moči¹⁰ še vedno 12,3 odstotka zaostaja za ZDA. Toda že leta 2030 lahko postane prva ekonomska sila z 18-odstotnim deležem. Delež ZDA naj bi se tako od leta 1973 do 2030 zmanjšal s 16,3 na 10,2 odstotka (Subramanian 2011). Te ekonomske kazalce je pomembno poudarjati, kajti obstaja močna dolgoročna korelacija med ekonomsko/produkcijsko sposobnostjo in vojaško močjo oziroma položajem države v globalnem sistemu moči. To pa ne pomeni, da bosta obe moči rastle in padali vzporedno; navadno se to dogaja s časovnimi zamiki (glej Kennedy 1987, xvi, xxii).

Takšen napredek je Kitajska dosegla izkoriščajoč vse prednosti pravil mednarodne ekonomske ureditve, hkrati pa doma ne deluje povsem po teh pravilih, niti

9 Tudi deglobalizacijske tendence posledično povečujejo tveganje vojn (Hillebrand 2010, 12 in 13).

10 Tehtano povprečje deleža v svetovnem GDP, trgovini in izvozu kapitala (Subramanian 2011).

ko gre za domača podjetja niti ko gre za delovanje tujih podjetij na Kitajskem. Na primer: i) prednostno obravnava svoja državna podjetja, ii) ovira vstop novih zasebnih podjetij in omejuje konkurenco, iii) prevzema tuja podjetja, hkrati pa ovira tuje prevzeme doma. Skratka, spretno izkorišča prednosti in se izogiba slabostim obstoječe ureditve. Njena socialistično-avtoritarna ureditev ji omogoča, da na tujem igra po mednarodnih, doma pa bolj po svojih pravilih. Pod pritiski razvitih držav jih skuša postopoma sicer usklajevati.

Navkljub impresivnim številkam ne gre podleči ekonomskemu determinizmu ali podceniti razvojne probleme kitajskega gospodarstva. Njegova rast temelji na dveh dolgoročno nevzdržnih strukturnih značilnostih, to je zelo visoki stopnji zadolženosti in nekritičnemu kreditiranju ter na splošno pospeševanju državnih podjetij. Vse to, ob upadanju izvoza zaradi ameriških ukrepov, lahko pomembno uplahne stopnje rasti in kreira velike probleme kitajskemu gospodarstvu v prihodnje, čeprav bi z ukrepi pospeševanja domače porabe skušala nadomeščati upadanje izvoznega povpraševanja.

V mnogih kategorijah potrošnje je Kitajska največji trg na svetu. Danes Kitajska vsrka 30 odstotkov svetovne prodaje avtomobilov in 43 odstotkov prodaje električnih vozil ter opravi 42 odstotkov vrednosti svetovnih spletnih maloprodajnih transakcij (Woetzel et al. 2018). Ni več samo izvoznica preprostih standardiziranih izdelkov. Kitajska se je z razvojem spremenila iz sestavljalca uvoznih delov v proizvajalca končnih izdelkov. Tehnološko intenzivni izdelki pridobivajo pomen. Po vlaganju v raziskave in razvoj Kitajska zaseda drugo mesto, takoj za ZDA. Vodi na področju ključnih delov digitalnega gospodarstva, kot so e-trgovina in storitve na zahtevo. Ni pa še vodilna v izvozu, raziskavah in razvoju (ibid. 2018). Zato upravičen strah pred izgubljanjem vodilne tehnološke vloge sedanjih tehnološko najrazvitejših držav, čeprav Kitajska še vedno tehnološko zaostaja za ZDA.¹¹ Kitajsko se upravičeno obtožuje, da na področju intelektualne lastnine ne igra po pravilih, si nezakonito prilašča intelektualno lastnino¹² ter izvaja prisilni prenos znanja in tehnologije od tujih podjetij.¹³ Z drugimi besedami to pomeni, da partnerji nimajo enakih konkurenčnih pogojev in da odnosi niso simetrični. Trgovinsko neravnovesje s Kitajsko in pomanjkanje vzajemnosti naložbenih politik zaradi omejenega dostopa do kitajskega trga ustvarjata

11 *The Economist* ocenjuje, da Kitajska na tehnološkem področju lahko ulovi ZDA v desetih do petnajstih letih (17. 2. 2018, 61).

12 Podobne obtožbe so s strani ZDA letele tudi na Japonsko v osemdesetih letih prejšnjega stoletja.

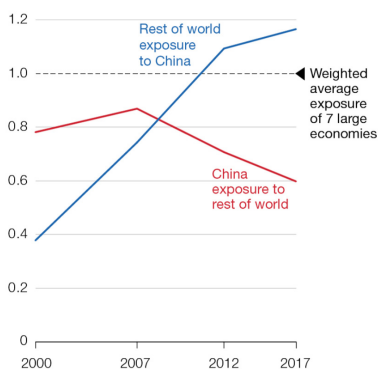
13 Toda zgodovinsko gledano tudi zahodne demokracije niso v tem pogledu nedolžne. Gotovo niso nič plačale za vse kitajske izume, od smodnika, kompasa do tiskarske tehnike, tehnologije proizvodnje svile in podobno, čeprav je šlo za popolnoma drugačno obdobje in sistem.

negotovost. Kitajska namreč še vedno omejuje dostop do strateških sektorjev. To je zdaj začela početi večina vlad razvitih držav.¹⁴

Napačno pa je misliti, da je osnovna gonilna sila njenega razvoja samo izvoz. Nekaj časa je bil. Po veliki recesiji se je začelo marsikaj spreminjati. Domače povpraševanje je začelo pridobivati pomen. Gonilo razvoja so postali ljudje. Njihova poraba je v petnajstih četrletjih po letu 2015 prispevala že kar 60 odstotkov skupne rasti BDP. V prvi polovici leta 2018 se je ta delež povzpел že na 80 odstotkov (Woetzel et al. 2018).

Svet je vse bolj trgovinsko, tehnološko in kapitalsko prepleten s Kitajsko. Posledica je povečanje ekonomske izpostavljenosti sveta do Kitajske¹⁵, medtem ko je ta po letu 2007 postala manj izpostavljena svetu.

Slika 1: Kitajska je zmanjšala svojo izpostavljenost svetu, medtem ko jo je svet povečal (indeks) (vir: Woetzel et al. 2019, slika 2, str. 5).

- 14 Kar 9 od 10 največjih ekonomij (glej Pohl 2019). V ZDA že dolgo deluje *Committee on Foreign Investment* (CFIUS; <https://home.treasury.gov/policy-issues/international/the-committee-on-foreign-investment-in-the-united-states-cfius>) kot intraagencijski komite ameriške vlade za nadzor nad določenimi transakcijami, povezanimi s tujimi investicijami, ki bi lahko ogrozile varnost ZDA, medtem ko se v EU nadzor nad kitajskimi investicijami šele vzpostavlja. EU je že pripravila nova pravila o nadzoru nad tujimi investicijami v kritično infrastrukturo, tehnologijo, varnost dobav, dostop do občutljivih informacij (<https://www.whitecase.com/publications/alert/new-eu-foreign-direct-investment-regulation-initial-steps-towards-harmonized>).
- 15 Izpostavljenost glede na obseg trgovine, tehnološki razvoj in kapital. Pri trgovini je Woetzel s sodelavci (2018) meril pomen Kitajske kot trga in dobavitelja blaga in storitev svetovnemu gospodarstvu (kitajski izvoz, deljen s porabo ostalega sveta) ter povpraševanja (merjeno z uvozom, deljenim z obsegom proizvodnje ostalega sveta). Tehnološka izpostavljenost je merjena z izvozom tehnologije (opreme, intelektualne lastnine in tehnoloških storitev), deljeno z vlaganji preostalega sveta v raziskave in razvoj. Kapitalska izpostavljenost predstavlja pomen Kitajske kot investitorja v tujini, deljeno z obsegom tujih investicij ostalega sveta ter investicijskimi priložnostmi (vhodne TNI, deljene z investicijami v osnovna sredstva preostalega sveta). Sedem največjih ekonomij vključuje Kitajsko, Francijo, Nemčijo, Indijo, Japonsko in ZDA.

4 Zgodovinske primerjave

Strah pred Kitajsko ni popolnoma nov. Podobno se je dogajalo že v preteklosti. Najprej v odnosu do rastočega vpliva komunizma Sovjetske zveze (SZ), pozneje razcveta Japonske, potem ogromnega porasta pomena ameriškega kapitala v Evropi, ameriških investicij, ki so z zadržanimi dobički kreirale evro-dolarski trg kmalu po drugi svetovni vojni. Zdaj je na vrsti Kitajska. V najnovejšem času pa celo pred ponovnim oživljanjem Trumpovega ameriškega nacionalizma in njegovih trgovinskih vojn. Imajo ti strahovi skupni imenovalec ali pa gre za posamične, specifične strahove v vsakem primeru posebej? Že takrat je, zdaj pa spet mrgoli poljudne apokaliptične literature o nekih zunanjih nevarnostih, o nevarnih tujcih, ki ogrožajo naš svet.

294

Zdi se, da bi jih lahko razvrstili v tri kategorije. V vseh primerih gre za mitologijo sovražnika, nekoga, ki nas ogroža, ker je drugačen, ki ni »naš« in ki ni »mik«, ali pa celo za teorijo zarote. Prva se nanaša na strahove pred nam podobnim, ki pa nas ogrožajo zaradi svoje rastoče ekonomske moči in nas želijo ekonomsko/tehnološko nadvladati. Smo iz istega »plemena«, ampak različne zgodovine in stopnje razvoja. To se nanaša predvsem na ameriško izzivanje Evrope po drugi svetovni vojni ali pa Trumpovo »Najprej Amerika«. Druga skupina ima nekaj podobnosti s prvo, saj gre spet za ogrožanje zaradi hitrejšega razvoja (Japonska), vendar se ji pridružijo še strahovi zaradi njihove različnosti. Teoretična podlaga za gornji skupini je lahko neke vrste obrnjeni evrocentrizen. To pomeni, da je obrambni in da ne želi kolonialne ekspanzije, temveč se jo boji s strani drugih (ZDA, Japonske). Tretja skupina se nanaša na ogrožanje s strani tistih, ki so večji in drugačni, eksotični, jih slabo poznamo, jih ne razumemo in se zato počutimo ogrožene (SZ/Rusija in Kitajska). Strah pred to skupino bi lahko teoretično pojasnili tudi z orientalizmom.

4.1 Strah pred Sovjetsko zvezo oziroma Rusijo

Gre za tako imenovani rdeči strah (angl. *red scare*), ki je najprej nastal po oktobrski revoluciji, nato pa po drugi svetovni vojni z vzponom Sovjetske zveze. Gre za strah pred vzponom komunizma, ki ga lepo ponazarja film *Rusi prihajajo*, ki je parodiral strah pred Rusi. Komunisti so bili prikazani skoraj kot neljudje.¹⁶ V bipolarnem svetovnem sistemu z ZDA na eni in SZ na drugi strani

16 Ko smo kot skupina študentov Univerze v Ljubljani leta 1966 dajali intervju na neki lokalni radijski postaji v ZDA, je proti koncu razgovora sledilo vprašanje: »Je kdo od vas komunist?« Skoraj večinski odgovor je bil: »Da, smo.« Na obrazih novinarjev je bilo zaznati zaprepadenost. Čeprav je do tistega trenutka razgovor tekel v sproščenem, prijateljskem tonu, je ozračje v hipu zaledenelo. Razgovor je bil skoraj takoj končan. Komunisti so bili zanje nekaj drugačnega, niso bili ljudje »kot oni«.

se je razvnela hladna vojna na vseh področjih (ekonomskem, vojaškem, ideološkem), pa tudi na področju vsakdanjega življenja in kulture. Kljub temu je bil to bolj ideološko poganjan spopad. V ZDA je dosegla vrhunec med letoma 1950 in 1954 v makartizmu. Začela se je gonja zoper domnevne komunistične infiltrante v ameriški družbi.

Ogroženi so bili predvsem intelektualci, umetniki in uradniki, ki so jim očitali prosovjetsko delovanje. Občutili so različne oblike pritiskov – od onemogočanja zaposlitve do javnih zaslišanj in celo usmritev pod obtožbami vohunjenja (zakonca Rosenberg). Zavladal je paranoičen strah pred komunizmom¹⁷, čeprav je rdeči strah plašil Američane že pred drugo svetovno vojno. Ko so Sovjeti razvili svojo atomsko bombo, se je strah le še stopnjeval. Prav tako v času kubanske krize in ko so Sovjeti leta 1957 poslali s Sputnikom I psičko Lajko v vesolje. Ta uspeh SZ v vesoljski tekmi je v ZDA povzročil šok. Ameriški ponos je bil ranjen. Satelit je pokazal, da ima SZ zmogljive rakete, ki bi lahko ponesle tudi bojne konice. Tak strah se praviloma »zapakira« v kontekst teorije zarote, da postane oprijemljivejši, s stališča generatorjev preplaha pa prepričljivejši.

Tudi danes se znova oživlja strah pred Rusijo, njenim avtoritarnim režimom, ki pa manj temelji na realnih vojaških grožnjah, pretnjah varnosti kot na globoko zasidranem nezaupanju in vrednostno utemeljenih pomislekih, da so oni drugačni in zato nevarni. Putin je v klepetu z E. Petričem govoril o »žaljivem nezaupanju zahoda do Rusije« (Petrič 2018, 471).

Danes nimamo podobnega filma, kot so ga imeli Sovjeti, na primer, »Kitajci prihajajo«. Svet se je po koncu hladne vojne precej spremenil. Pa vendar vsebina filma, s Kitajci kot morebitnimi akterji, dobesedno preveva vsakodnevne članke v medijih in delih teoretičnih razprav (glej Pejič 2019).

4.2 Ameriško »izzivanje« Evrope

Ideološko obarvana pretnja komunizma ni bila edina. Razrušeno Evropo so začeli, pravi J. J. S. Schreiber (JJSS) v svoji knjigi *Ameriško izzivanje (American Challenge)*¹⁸, ogrožati Američani. Ti naj bi »zasušnjevali« Evropo, ki je, po njem, zaostajala na vseh frontah: v menedžmentu, tehnologiji in raziskavah.

17 Avstralski novinar J. Pinger celo pravi, da se nekaj tega spet vrača danes, ko se »proti diplomatom, uradnikom in novinarjem organizira lov na čarovnice, saj se jim skuša preprečiti delo, če se pod vprašaj postavljajo laži in paranoja v zvezi s SZ in Kitajsko. Protiruski kult se je vrnil. Kot ponavljajoči se tumor« (Pilger 2016).

18 *Le déficit Américain* (1967) so v Franciji prodali v 600.000 izvodih. Prevedli so jo v 15 jezikov, zaradi česar je postala zelo odmevna.

Opozoril je, da Evropa v tihi gospodarski vojni in kot posledici hitre rasti neposrednih tujih naložb ZDA v Evropi postaja zgolj gospodarska kolonija ZDA. Govori o »ameriških napadalcih« v obliki ameriških multinacionalnih podjetij, vojni, propadanju Evrope. Skratka govori o svetu ničelne vsote, v katerem nekdo izgublja, da bi drugi dobival.

Schreiber ni zastal le pri ugotavljanju stanja, ampak je začel akcijo. Pomagal je pri oživljanju francoskega nacionalizma (kako podobno današnjim razmeram) in opozarjal na pomen transnacionalnega sodelovanja v Evropi. Pozneje pa je paradoksalno poučeval na Univerzi Carnegie Mellon v Pittsburghu (1984–1995) ter postal predsednik Le Centre Mondial v Parizu, ki je bil namenjen spodbujanju razvoja računalniških in informacijskih tehnologij. Leta 1985 je poslal predsedniku Mitterrandu odstopno izjavo, ker je francoska vlada podprla nabavo francoske opreme za francoske šole, namesto da bi kupovala računalnike od ameriške korporacije (glej Rubner 1990, 272). Toliko o intelektualni poštenosti in doslednosti. Čeprav je bila knjiga *Naredi, kot rečem; ne kot delam* napisana šele leta 2005 (Schweizer), je lahko Schreiber eden od dobrih primerov hipokritov,¹⁹ o katerih govori ta knjiga.

4.3 Rumena nevarnost I: Japonska

Strah pred rumeno nevarnostjo²⁰ temelji v novejši zgodovini na strahu, ki ga je izzval japonski čudež (10,5-odstotna povprečna rast BDP v obdobju 1950–1973).²¹ Tega ni povsem zavrla niti naftna kriza 1973/74. Japonski delež v svetovnem BDP se je v obdobju ene generacije povzpел z 2 do 3 odstotkov na 10 (Kennedy 1987, 417–418). To ji je uspelo zaradi možnosti usmerjanja vseh virov v razvoj, saj za vojsko niso trošili nič, zahvaljujoč elanu in delovnim navadam ljudi, invenciji novih proizvodnih metod (vitka proizvodnja)²² ter strateški trgovinski²³ in industrijski politiki. Japonci so začeli kupovati nepremičnine po Manhattanu in prevzemati ameriške »dragulje« (na primer Rockefeller Center na Manhattanu, Firestone Tire in Rubber, Columbia Pictures ali golfišče Pebble Beach). Ta strah je

19 Drugi primer James Dyson, najbogatejši človek v Veliki Britaniji, goreč zagovornik Brexita, je januarja 2019 najavil premeščanje sedeža svojega podjetja iz Velike Britanije v Singapur.

20 Avtorstvo termina *rumena nevarnost* se pripisuje nemškemu cesarju Wilhelmu II., ki se je bal, da bodo necivilizirane azijske horde preplavile civilizirani zahod.

21 Podobne stopnje rasti kot Kitajske v novejši zgodovini.

22 Nanaša se na vrsto proizvodnje, pri kateri se stalno odpravljajo vse nepotrebne aktivnosti, zmanjšuje odpad, izboljšuje kakovost, optimizira oprema oziroma išče načine, kako stvari narediti bolje, hitreje in lažje.

23 Krugman, ki se mu pripisuje njeno avtorstvo, pravi, da ta le pojasnjuje, kaj se dogaja v realnosti, ni pa recept za vodenje ekonomske politike, kot so jo nekateri razumeli.

bil sicer res realno ekonomsko pogojen, vendar je imel tudi psihološke korenine, saj je bil prizadet ameriški ponos in zamajano samozaupanje. Japonci so namreč prevzeli vodilno vlogo v panogah, ki so bile prej ameriški ponos (avtomobilska industrija). Je oblika rasizma, saj obravnava Azijce kot necivilizirane, manj inteligentne in nevarne, kar grozi civilizaciji belega zahoda. Korenine tega segajo že v leto 1882, ko so ZDA sprejele Chinese Exclusion Act, ki je prepovedoval priseljevanje kitajske delovne sile v ZDA. Ta zakon je bil ukinjen leta 1943, toda antiazijška propaganda je ostala močno prisotna, le da se je, po napadu Japoncev na Pearl Harbor, preusmerila od Kitajcev na ameriške Japonce.

Ne preseneča, da je na to pretnjo ravno tako prvi opozoril Schreiber.²⁴ Fascinirali so ga japonska avtomobilska industrija ter začetki avtomatizacije in robotizacije oziroma računalništva. Govori pa tudi o izzivih, ki jih Japonska predstavlja za cel svet, za dežele v razvoju po skoku cen nafte leta 1973/74, ki se mu tudi razviti svet ni znal ustrezno prilagoditi.

Sledil mu je Prestowitz (1988). Prvo poglavje ima celo podnaslov »Konec ameriškega stoletja«. Sprožilo je alarm v ZDA. Japonska po njem ogroža ZDA ne le na področju tradicionalnih industrij (jeklo, avtomobilska industrija, stroji), ampak tudi na področju visoke tehnologije, računalništva. Tudi takrat se je govorilo o nepravilni trgovini (kot zdaj v primeru Kitajske) in državni organizaciji japonske industrije, ki je v veliki meri orkestrirana pod vodstvom MITI (Japonska Inc.), podobno kot je to delal Rockefellerjev Standard Oil v ZDA.²⁵ Japonci so po Prestowitzu drugačni. Ne postajajo vse bolj podobni Američanom, niti v kulturi niti v gospodarskih praksah. Njemu se je pridružil Johnson, ugledni strokovnjak za Azijo, s trditvijo, »da je Japonska edina država z resnično prednostjo nad Združenimi državami«. Pozneje je ugotavljal, da je verjetno precenil naravo japonskega izziva (v Porter 2005).

4.4 Rumena nevarnost II: Kitajska

Če parafraziramo Schreiberja, je kitajsko izzivanje drugačno od ameriškega, pa seveda tudi od rdečega strahu in japonskega izzivanja. Velikost Kitajske je neprimerljiva tako z Rusijo kot z Japonsko. Japonski in kitajski šok nista primerljiva tudi zaradi različnega stanja ameriške industrije v času obeh šokov. Kitajski šok je prizadel tiste, ki so se že tako ali tako borili za svoja delovna mesta iz drugih razlogov, na japonskega pa je bila ameriška industrija bolje pripravljena (glej *The Economist* 9. 3. 2019, 66).

24 Glej Servan-Schreiber 1980.

25 Seveda pred protimonopolno zakonodajo.

Kitajsko izzivanje je drugačno tudi zato, ker kitajska rast predstavlja zelo pomemben del rasti svetovnega gospodarstva. Če pride do občutnejšega in daljšega ohlajanja kitajskega gospodarstva, je to lahko problem za cel svet, medtem ko bi bile podobne posledice za svet v primeru drugih izzivanj občutno šibkejše.

Kitajska nima nekaterih lastnosti, kot so jih po drugi svetovni vojni imele ZDA; superiornosti v menedžmentu, niti (še) ni dominantna na področju raziskav, čeprav že največ vlaga vanje, niti še ni tako vojaško močna, kot so ZDA. Vendar je R. Kaplan že leta 2005 zapisal, »da bo vojaško tekmovanje med ZDA in Kitajsko zaznamovalo 21. stoletje in da bo Kitajska mnogo mogočnejša izzivalka, kot je to nekdaj bila Rusija«. V nečem je kitajsko izzivanje podobno sovjetskemu; je, poleg ekonomsko, tudi ideološko pogojeno; SZ je želela *izvažati* socializem, Kitajska pa bolj širi svojo ekonomsko moč, s pomočjo katere krepi svojo samozavest in ambicije, kar lahko privede do bolj odkritega vsiljevanja svojega (ideološkega) modela. Odnosi s Kitajsko imajo poleg tega bolj geopolitično dimenzijo. Za razliko od japonskega izzivanja je Kitajska na poti, da postane vojaška sila, in ni, tako kot Japonska, zaveznica. Njeni strateški interesi so različni (Porter 2005). Gospodarska ekspanzija Kitajske je očitno povezana s politično in vojaško ekspanzijo, kar pomeni spremembo obstoječe svetovne ureditve, ne nazadnje pa za preostali svet seveda realen problem (Tajvan, Južnokitajsko morje, vojaška oporišča v tujini). Na podlagi podrobne zgodovinske analize Subramanian ugotavlja, da je prevlada Kitajske bolj realna, kot se navadno misli, da se je morda celo že začela, saj bo temeljila na širšem spektru dejavnikov (imetju, trgovini, zunanjem financiranju in valuti) (Subramanian 2011, 4).

Vzpon Kitajske je svet začel skrbeti šele decembra 2004, zadnji mesec, ko je še veljal mednarodni tekstilni sporazum (MTS). Predvsem zato, ker so bile njihove stopnje rasti 10-odstotne že kmalu po začetkih odpiranja v svet pred 40 leti in so vztrajale kar 30 let. Pozno, glede na to, da je Svetovna trgovinska organizacija (STO) sprejela odločitev o ukinjanju MTS že leta 1994. Kar naenkrat so se na barikade zoper globalizacijo postavile razvite države; češ Kitajska nas ogroža s svojo poplavo tekstilnih izdelkov, se je vpilo v razvitih državah in deželah v razvoju (DVR). Pozablja pa se, da so se te iste razvite države, na svoji poti industrializacije, posluževale enake poti. Kitajci skratka počno danes samo to, kar so razvite države počele v svoji zgodnji fazi industrializacije, kar smo počeli tudi Slovenci, ko so delovno intenzivni izdelki predstavljali kar zajeten del našega izvoza (Svetličič in Sicherl 2006). Protekcionizem je sicer slabši od izvozno poganjane rasti, toda nobena država sprva ni uspela brez njega, niti Velika Britanija niti ZDA.

Danes se bojazni krepijo, preraščajo v novo hladno vojno, tokrat na relaciji ZDA-Kitajska. Navarro, eden od Trumpovih izbrancev na čelu ameriškega trgovinskega sveta, svari, da bo Kitajska verjetno zmagala v vojni v večini sektorjev navkljub mnogim problemom, s katerimi se sooča (2006). V novejši izdaji te knjige (2008) še podrobneje govori o ekonomskih, političnih in vojaških vidikih vzpona Kitajske. Spopadi naj bi se vodili od borbe za delovna mesta, napredne tehnologije, strateških vse do bazičnih virov, kot so voda, hrana in zrak (okoljske pretnje). Če se pravočasno ne soočimo s temi tlečimi konflikti in če ne sprejmemo težkih odločitev, lahko pride do katastrofe, pravi.

Trumpovo načelo »Najprej Amerika« in njegove protekcionistične ukrepe lahko postavimo v podoben »tabor« ekonomskega nacionalizma/populizma in strahov kot tistih pred SZ, pred tem še ZDA in Japonsko. Povezuje se z radikalnim desnim populizmom, ki obtožuje »neznance« za lastne razvojne napeke, napačna dejanja ali preprosto nostalgčno »spi« ali se ozira na pretekle dosežke ali veličino (na primer britanski imperij). Izgubljanje energije na nostalgiji jemlje ost nujni inovativnosti kot edinem orožju, s pomočjo katerega se je mogoče soočati s hitro rastočimi gospodarstvi, s Kitajsko.

Današnji radikalizem in populizem, odvrčanje pozornosti od lokalnih problemov, torej nista zgodovinski unikum. Pravzaprav gre za splet nekaj vrst strahov. Prvič, strah pred ogromnostjo kitajskega gospodarstva, pred velikim in rastočim številom njenega prebivalstva. Drugič, gre za strah pred njeno drugačnostjo in eksotičnostjo. Tretjič, strah pred njeno vodilno vlogo v svetu.

Ena od najpomembnejših ekonomskih obtožb na račun Kitajske in strahov izza tega je, da Kitajska sistematično »krade« intelektualno lastnino²⁶ in da sili tuja podjetja v transfer svoje tehnologije/znanja na domača kitajska podjetja. Res je Kitajska ena najbolj problematičnih držav glede visoke zaščite svojega trga, kraje intelektualne lastnine²⁷ in odsotnosti zaščite človekovih pravic. Res je, da veliko imitira, tako kot je to pred njo delala Japonska v Meiji restavraciji okoli leta 1868 in po drugi svetovni vojni. Deloma je to rezultat občudovanja zahodnega, deloma pa odpora do zahodnih idej. Te trditve imajo solidno podlago, čeprav se položaj spreminja, saj si Kitajska, na primer, prizadeva okrepiti zaščito industrijske lastnine, ne toliko zaradi zunanjih, temveč

26 Evropo naj bi kibernetična kraja blagovnih znamk stala 60 milijard evrov izgubljene rasti leta 2018. Okoli 289.000 delovnih mest je bilo ogroženih s potencialom kar 1 milijarde leta 2025 (PWC 2018). Precejšen del tega odpade na kitajske akterje.

27 Ameriška vlada ocenjuje, da njena podjetja izgubljajo do 600 milijard dolarjev zaradi kraje industrijske lastnine s strani tujih podjetij, med katerimi je Kitajska glavni krivec (*The Economist* 23. 2. 2019, 48).

notranjih pritiskov lastnih podjetij, ki si želijo več zaščite za svoje patente.²⁸ Bolj ko domača podjetja postajajo inovativna, bolj si prizadevajo za zaščito svojih intelektualnih pravic. Premier Li Keqiang je izjavil, da je »krepitev zaščite intelektualne lastnine strateškega in vitalnega pomena za krepitev socialistične tržne ekonomije« (Reuters 2017). Od leta 2000 tudi plačuje več nadomestil za uporabo intelektualne lastnine. Zdaj se Kitajska uvršča na četrto mesto v svetu po vrednosti teh plačil. Ta statistika ne ovrže obstoja prisilnega prenosa tehnologije ali razširjene kršitve pravic intelektualne lastnine znotraj Kitajske (Lardy 2018). Realistično je zato pričakovati, da Kitajska v prihodnje ne bo več tako pogosto zahtevala prisilnega prenosa tehnologij ter da bo v prihodnosti bolj spoštovala intelektualno lastnino in s tem povezane patente. Leta 2017 je Kitajska postala druga država kot vir patentnih prijav prek World Intellectual Property Organization, takoj za ZDA (OECD 2019, 225). Lani je, na primer, Huawei v EU vložil več patentov kot katerakoli evropska družba:

Več kot polovica mobilnih telefonov je izdelanih na Kitajskem, skupaj s tiskanimi vezji, ki so srce teh naprav. Kitajske tovarne namestijo dve petini svetovnih polprevodnikov (*The Economist* 13. 10. 2018, 55).

Kitajske univerze postajajo hudi konkurenti najboljšim univerzam na svetu.²⁹ Kitajska vlaganja v raziskave in razvoj so se med letoma 2006 in 2016 povečala kar za 10-krat (*The Economist* 12. 1. 2019, 64). Če te podatke primerjamo še z zelo ambicioznimi načrti transformacije Kitajske iz »velike predelovalne dežele« v »močno predelovalno državo« do leta 2025 in »vodilno svetovno proizvajalko« do leta 2049 (»Made in China« ter načrti do 100. obletnice LRK leta 2049), je mogoče pričakovati, da lahko Kitajska postane vodilna tudi v mnogih tehnološko propulzivnih dejavnostih. Takšni načrti so se do zdaj precej dobro uresničevali.

Kljub upravičenosti nesimetričnega tretmaja in zaščite domačih proizvajalcev na Kitajskem pa ne gre pozabiti, da Zahod ni nedolžen v tem pogledu. To so delale tudi zdaj razvite države³⁰, saj so že davno spoznale pomen inovacij. Po

28 Podobna je bila zgodba z japonskimi podjetji v osemdesetih letih prejšnjega stoletja.

29 V letih od 2013 do 2016 je Univerza Tsinghua po Marginsonu z oxfordske univerze objavila več najpogosteje citiranih člankov iz matematike in računalništva, med najbolj citiranim enim odstotkom teh člankov ter enim odstotkom in več med 10 odstotki najbolj citiranimi članki v STEM (znanost, tehnologija, inženiring in matematika) kot katerakoli druga univerza na svetu (*The Economist* 17. 11. 2018, 51).

30 Francozi so to storili v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, Amerika je ukradla britanske modele za statve in vlake, Japonska je posnemala Zahod med obnovo Meiji leta 1868 (*The Economist* 15. 9. 2018, 71), Južna Koreja, Tajvan in Singapur pa so se industrializirali z nakupom/krajo zahodnih idej.

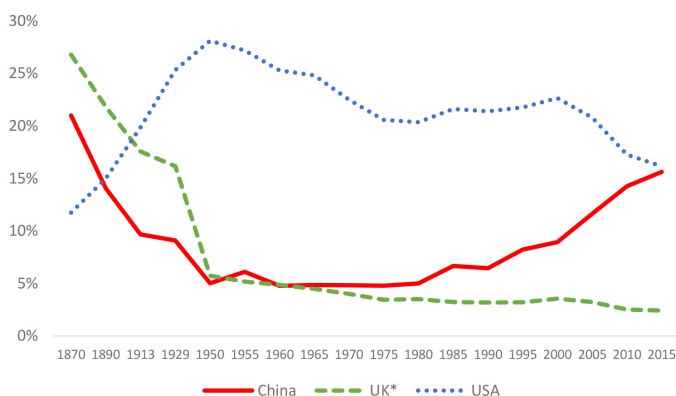

mnenju IMF, na primer, absorpcija tujih pravic intelektualne lastnine pojasnjuje 40 odstotkov produktivnosti dela na razvijajočih se trgih v obdobju 2004–2014.

Strahu pred ekonomskim izzivanjem se pridružuje strah pred drugačnostjo (teorija orientalizma, pa tudi etnocentrizma). Kitajska ima sicer uspešno gospodarstvo, vendar z zelo pomembno vlogo državnih podjetij. Res pa je, da ta igrajo pomembno vlogo tudi v nekaterih razvitih državah. Bistvena razlika je, da je Kitajska komunistična, centralizirana, avtoritarna država. Njihova civilizacija je različna. Imajo drugačne vrednote in verska prepričanja. Svet se boji prenosa kitajskih vzorcev upravljanja ali vrednot tja, kjer investirajo njihova podjetja, čeprav dosedanje izkušnje te nevarnosti večinoma ne potrjujejo, saj se Kitajci bolj prilagajajo okolju kot okolje njim (vsaj v razvitih državah).

Najmočnejša bojazen je strah, da bo Kitajska postala vodilna država, novi hegemon v svetu, saj bo očitno igrala prihodnjih dvajset let pomembnejšo vlogo, kot jo je igrala pred desetimi leti. Že danes je največje gospodarstvo na svetu po številu prebivalcev in obsegu trgovine, kmalu bo tudi po velikosti BDP. Vendar bo potrebna še nadaljnega četrta stoletja, preden se bo kitajski delež v GPP izenačil s tem, ki so ga imele ZDA na začetku tisočletja. Zato bo hegemon (bodisi ZDA bodisi Kitajska) v šibkejšem položaju kot pred tem :

Ne gre pa pozabiti, da je, zgodovinsko gledano, vodilna vloga Kitajske naravni položaj, saj je Kitajska šele v 19. stoletju izgubila vodilno mesto³¹ s strani Velike Britanije, po drugi svetovni vojni pa od slednje prav to prevzamejo ZDA (van Bergeijk 2018, 15).

Slika 2: Delež države hegemon v bruto planetarnem proizvodu (van Bergeijk 2018, 15).

31 Kitajska hegemonija (čeprav ni nadzorovala vseh koticov sveta) se je končala, ko se je dinastija Ming odločila za izolacijo (avtarkijo) in borbo proti tujim vplivom (van Bergeijk 2018, 15).

To so objektivni podatki. Vendar položaj ni odvisen le od njih, temveč tudi od mehkih dejavnikov, ugleda oziroma percepcije drugih. Dejstvo je, da ima ameriški način življenja veliko privrženecv v svetu. Tudi Kitajci bi radi uživali ameriški standard. To je pomembna mehka moč ZDA, njen »prestiz kot eden od stebrov svetovnega vodstva« (Mazarr 2017). Večina anketiranih iz 25 držav meni, da so ZDA še vedno vodilna ekonomska sila v svetu (39 odstotkov), čeprav ji je Kitajska zelo blizu (s 34 odstotki). Kar 70 odstotkov pa meni, da bo Kitajska igrala v naslednjih desetih letih pomembnejšo vlogo kot pred desetimi leti. Hkrati pa bi želeli, da ZDA še vedno vodijo svet (63 odstotkov), saj jih le 16 odstotkov meni, da naj bi to bila Kitajska (Geiger 2018).

Najbolj je prisoten strah pred ogromnim porastom kitajskih naložb, njihovega prevzemanja tehnološko vodilnih podjetij (Godement in dr. 2017). To odpira vrata ne le ekonomskemu, temveč tudi političnemu vplivu ter možnosti za kitajsko politiko »deli in vladaj«. EU se namreč sooča z vse agresivnejšo kitajsko politiko vplivanja na bolj prožna in manj kritična stališča do Kitajske (status tržnega gospodarstva) znotraj same EU. Pobuda 16+1 je že ena od takih strategij, ki lahko privede do razhajanj znotraj EU, pa tudi do tega, da nekatere članice postanejo »peta kolona« Kitajske v EU.³² Zato ni presenetljivo, da so začeli zvoniti alarmni zvonci glede kitajske zmožnosti prevajanja ekonomske moči v spodkopavanje enotne evropske politike do Kitajske. Vendar Ferchen s sodelavci meni, da se pri tem pretirava in da se ignorirajo interesi mnogih zainteresiranih evropskih deležnikov. Nujno pa je treba okrepiti sodelovanje pri kreiranju učinkovitega odgovora na kitajske izzive (2018, 1).

Zato kitajsko vzpenjanje v svetovno gospodarsko velesilo z vsemi svojimi značilnostmi predstavlja velik izziv za svetovni sistem/red in njegovega sedanjega voditelja, ZDA. Zgodovina nas uči naslednje: ko začena pešati moč vodilni sili, to lahko privede do konflikta s prihajajočimi silami; tako imenovana

32 *The Economist*, na primer, poroča, da češki predsednik Miloš Zeman želi, da bi njegova država postala kitajska »letalonosilka« v Evropi. Grčija je na nekem forumu OZN prenehala kritizirati Kitajsko glede človekovih pravic. Madžarska in Grčija ste preprečile EU, da bi podprla sodno odločitev proti kitajskim ekspanzionističnim težnjam v Južnokitajskem morju. Glede na takšno obnašanje je upravičena evropska nervoza (*The Economist* 6. 10. 2018, 11) Manifestacija takšne vloge Kitajske je lahko tudi to, da je D. Cameron, nekdanji britanski premier, postal svetovalec kitajskega investicijskega sklada, J. P. Raffarin, nekdanji francoski premier, direktor kitajskega predelovalnega podjetja in P. Rösler, nekdanji nemški podkancler, vodi dobrodelni sklad kitajskega konglomerata. Kitajski energetski konglomerat (CEFC) je imenoval vplivne Čehe: J. Tvrđika, nekdanjega ministra obrambe, za podpredsednika svojih evropskih operacij; S. Fuleja, prej evropskega komisarja, za člana svojega nadzornega sveta, in J. Kulhaneka, nekdanjega namestnika zunanjega ministra, za svetovalca (*The Economist* 6. 10. 2018, 18–19).

Tukididova past (Allison 2017).³³ Ko se vodeča sila otepa prepustiti svojo vodečo vlogo in ovira rast moči nove(ih) sil, privede do konfliktov/vojn. To ni le geopolitični ali ekonomski problem, je tudi psihološki, zadeva ranjen ponos vodeče sile (primer ZDA po prvem sovjetskem Sputniku ali Trumpove reakcije na vzpon Kitajske danes). Nemčija je, na primer, konec 19. stoletja izzvala Veliko Britanijo, in sledila je prva svetovna vojna. Soočenje med naraščajočo vlogo Japonske in ZDA v tridesetih letih prejšnjega stoletja je pomembno pripredalo k začetku druge svetovne vojne. Kaj pa zdaj?

Ideje, da bi Kitajska nadomestila ZDA kot vodilno silo, niso popolnoma nove. Vplivni polkovnik Liu Mingfu je to strategijo opisal v svoji knjigi že leta 2015. Glavna ideja njegove strategije je, da bi se Kitajska pri prevzemanju vodilne vloge od ZDA zgledovala po izkušnjah Velike Britanije, ki je mirno prepustila vodilno vlogo ZDA po drugi svetovni vojni, in ne po zgledu SZ, ki se je neposredno spopadala z ZDA v hladni vojni. Zavzema se za strpno dolgoročno strategijo, za stoletni maraton. Predvideva, da bo Kitajska potrebovala 30 let, da bo ujela ZDA po velikosti BDP, 30 let, da bo postala enako močna na vojaškem področju, in 30 let, da bo ujela njen GDP po dohodku na prebivalca (glej Miller 2018). Gotovo prihodnost ne bo taka, kot je bilo ameriško stoletje z eno vodilno državo. Lahko pride, na primer, do trilateralne delitve moči med Kitajsko, ZDA in Rusijo.

Emmot meni, da ni na mestu panika – ZDA se ni treba bati Tukididove pasti. Ne gre »netiti velikega požara iz nepotrebnega strahu pred naraščajočo močjo Kitajske oziroma Azije. Tudi zato ne, ker zgodovinska analogija z Anglijo, Nemčijo in drugo svetovno vojno ni skladna z današnjo Vzhodno Azijo, ker je Nemčija prehitela Britanijo leta 1900, medtem ko Kitajska ne bo prehitela ZDA še desetletja« (Emmot 2006). Po kitajskih načrtih se to lahko zgodi do 100-letnice njihove države leta 2049. Predsednik Xi Jinping napoveduje, da bo Kitajska sredi tega stoletja vodilna po moči in mednarodnem vplivu. To pa bi zahtevalo, da postane vodilna tudi na področju inovacij, dodeli več pravic prebivalcem in izboljša njihov standard, okrepi pravno državo ter izboljša dostop do javnih storitev. Končno tudi, da okrepi svojo mehko moč, ki se ni krepila skladno z rastočo ekonomsko močjo. Skratka, da vzpostavi bolj harmonično družbo, »lepo Kitajsko« po Xiju (glej Moody 2018). V ta namen zadnje čase vlaga velike napore s pomočjo javne diplomacije, ki nadomešča

33 Temelji na njegovem citatu, »da je vzpon Aten in strah, da je to navdihnilo Šparto, naredilo vojno neizogibno«. To je navdihnilo tudi kitajskega predsednika Xi Jinpinga, ki je dejal: »Vsi moramo sodelovati, da bi se izognili Tukididovi pasti – uničujoče napetosti med nastajajočimi silami in uveljavljeno močjo [...]. Naš cilj je spodbujati nov model odnosov med najpomembnejšimi državami (Whyte 2015).«

prejšnjo strategijo »šarmiranja« (*charm offensive* po Kurlantzick 2007, 6). Njena naloga je bila nevtralizirati »teorijo Kitajske kot grožnje«³⁴ in tako izboljšati ugled Kitajske v svetu (Liu T. 2019, 77).

5 Sklep

Med analiziranimi izzivanji obstajajo količinske in kakovostne razlike, pa tudi podobnosti. Največja razlika je med velikostjo posameznih izzivalcev tako po velikosti BDP, obsegu medsebojne trgovine, številu prebivalcev, vojaški moči kot po geostrateški vlogi/ambicijah.³⁵ S tem je tudi vloga izzivalcev precej drugačna. Specifičnost japonskega izzivanja v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bila omejenost na gospodarsko/tehnološko področje (BDP manjši od ZDA za 9-krat), medtem ko gre v primeru Kitajske danes za njeno vse večjo ekonomsko moč (kitajski BDP 70 odstotkov BDP ZDA); ta je namreč vse bolj povezana z vojaško in geostrateškimi ambicijami postati vodilna država v regiji in svetu. Postaja globalni izzivalec, sistemski tekmeč.³⁶ Današnje izzivanje Kitajske je lahko primerljivo le s tistim s strani ZDA v času po drugi svetovni vojni. Tudi SZ je v času hladne vojne tekmovala z ZDA predvsem na ideološkem in vojaškem področju ter v vesoljski tehnologiji, nikoli pa ni bila resen ekonomski izzivalec. Japonska je bila videna predvsem kot ekonomski tekmeč, ki izhaja iz, če ne povsem enakega, pa vsaj podobnega ideološkega tabora. Tudi danes je bolj regionalni izzivalec. Druga skupina razlik so politično-ideološke. Medtem ko si ZDA, Japonska in Evropa delijo zahodni demokratični vrednostni sistem, je Kitajska avtoritarna socialistična država, tako kot je bila SZ, ko je izzivala ZDA. Vendar se Kitajska ne trudi preveč izvažati svoje ideologije, kot je to počela SZ, temveč primarno zasleduje svoje ekonomske interese, čeprav projekt nove svilnate ceste lahko predstavlja instrument »repozicioniranja Kitajske v mednarodnih odnosih in poskus spremembe razmerij med velikimi silami v mednarodnih odnosih (Hočevar 2019, 2) za spremembo kapitalistične svetovne ureditve v celoti. Z ekonomskim vzponom je namreč Kitajska pridobila več poguma za obnašanje kot velika sila, hkrati pa tudi več priložnosti in zmožnosti

34 Glej primerjavo teorij o Kitajski kot grožnji in njeni benigni vlogi v Pejič 2019.

35 Največji igralec danes so po teh merilih ZDA (razen po številu prebivalcev). Sledi ji Kitajska (4-krat večja od ZDA po številu prebivalcev in 3-krat manjša po vojaških izdatkih). Po velikosti BDP ZDA sledi Japonska, ki pa je 2,5-krat manjša po prebivalstvu od ZDA (malo manj Rusija), medtem ko po vojaških izdatkih zaostaja za njo skoraj 14-krat, Rusija 10-krat. Dnevni obseg trgovine med ZDA in Kitajsko danes (13 odstotkov ameriške trgovine) je enak letnemu obsegu trgovine med ZDA in Sovjetsko zvezo leta 1987 (0,25 odstotka celotne ameriške trgovine) (*The Economist*, Special report China and America, 18. 5. 2019, 3).

36 Glej EU 2019.

za uveljavljanje svojih interesov. Danes je položaj v odnosu do Kitajske obraten, kot je bil v primeru odnosa do Japonske: EU je začela gledati na Kitajsko kot strateškega partnerja, pa tudi ekonomskega in systemskega tekmeca (EU 2019a). Zadnji vrh EU-Kitajska je pokazal naslednje: EU je spoznala, da lahko s krepitvijo in preobrazbo vezi s Kitajsko³⁷ krepí tudi svojo vlogo v svetu v pogojih Trumpove politike krhanja evroatlantskih vezi in trgovinske vojne s Kitajsko (po logiki sledi, *kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima*). Tudi spremenjene okoliščine v svetu po padcu berlinskega zidu, koncu hladne vojne in vse do nedavnega, krepitvi multilateralne ureditve, delajo razliko.

Na drugi strani pa imamo veliko skupnih imenovalcev omenjenih izzivanj, ki so:

- a) se izkazala za pretirane, preveč dramatične, da so izzivale paniko. Juha se ni pojedla tako vroča, kot se je mislilo, da je.
- b) temeljila na ideološko-kulturnih koreninah, tudi rasnih, celo rasističnih predsodkih, evrocentризmu/orientalizmu, strahovih, ukoreninjenih v drugačnosti izzivalcev.
- c) temeljila na količinskih dejavnikih, hitri rasti in/ali velikosti ter ekonomsko-politični in vojaški vlogi izzivalcev dosedanjega hegemonu v svetu.
- d) bila pogosto zlorabljana za notranjepolitične obračune (na primer makartizem v ZDA ali zdaj populizem).
- e) opozarjala na potrebne spremembe v ustroju in delovanju svetovnega sistema, pa tudi na velike prihajajoče spremembe ter končno potrebo po prilagajanju na tektonske premike vnaprej in ne šele, ko se spremembe zgodijo, ne nazadnje tudi na tranzicijo moči v svetovnem sistemu. To je bila njihova pozitivna vloga.
- f) razlagalna moč teorij, ki se v posameznih primerih izzivanja spreminja; nekatere imajo glavno težo ekonomsko-količinski dejavniki (Japonska, ZDA, Kitajska), druge ideološko-vojaški (Rusija), ponekod bolj etnocentrični (Japonska, Kitajska).

Ad a) Panične reakcije in napovedi o grožnjah so se v preteklosti izkazale na »steklenih nogah«, in tako bodo verjetno tudi sedanje. Hiter razvoj, ki ne more trajati večno, prinaša velike spremembe, vključno z naraščajočimi plačami in

37 Zaključki vrha odražajo večjo asertivnost EU ter hkrati pot k recipročnejšim medsebojnim trgovinskim in investicijskim odnosom na temelju enakega tretmaja ob ohranjanju evropskega socialnega modela. EU in Kitajska sta se zavezali, da na podlagi vzajemnih koristi gradita svoje gospodarske odnose na podlagi odprtosti, nediskriminacije in poštene konkurence, ob zagotavljanju enakih konkurenčnih pogojev in preglednosti. To se bo odrazilo v precej izboljššanem dostopu do kitajskega trga, odpravi diskriminatornih zahtev in praks, ki vplivajo na tuje vlagatelje, vzpostavitvi uravnoveženega okvira za zaščito naložb do leta 2020 ter vključitvi določb o naložbah in trajnostnem razvoju (EU 2019b).

preobrazbo gospodarstva. Stopnje rasti se postopno upočasnjujejo³⁸, kar je normalno za razvitejša gospodarstva, kot postaja kitajsko. Japonska je padla v dolgo krizo po izjemni rasti. Kitajska bi se tudi lahko soočila z nepremičninskim balonom, kreditnim krčem in mnogimi drugimi izzivi, ki spremljajo njeno ekonomsko transformacijo od predelovalne industrije k storitvam.

Ad b) Tisto, česar ni mogoče zlahka rešiti, je problem, da so Kitajci, prej Japonci in ne nazadnje Rusi, drugačni, da niso »mi« ter da imajo različne kulture in vrednote. Takšni rasistični pogledi ne prihajajo samo od spodaj, temveč z najvišjih mest. Direktorica načrtovanja politik v ameriškem zunanjem ministrstvu, K. Skinner, je na nedavnem forumu o varnosti izjavila, da so se ZDA v konfliktu s Kitajsko zdaj »prvič soočile z nasprotnikom, ki ni bele rase« (Panda 2019, 9), pozabljač, da so se, na primer, v drugi svetovni vojni že bojevale z Japonsko. Prav zaradi teh različnosti se zdijo kitajske pretnje bolj pereče ne samo zato, ker so socialistična, avtoritarna država, ampak ker so številni vlagatelji v tujini v državni lasti. Sledi lahko več scenarijev. Prvič, da izzivanje izzveni samo po sebi, kot se je to zgodilo že v preteklosti, ko so se izzivalci začeli soočati z nakopičenimi problemi lastne hitre rasti in ne načrtovanimi, spremljajočimi težavami. Drugič, in to je verjetnejši scenarij, da se vsaj del tega izzivanja izkaže kot realen, da se spremeni odnos sil v prihajajočem svetu in da bo Kitajska prevzela vodilnejšo vlogo na mnogih področjih, zlasti v ekonomiji. Ni pa nujno, da bo kmalu prevzela od ZDA vodilno vlogo na vseh področjih in s tem začela spreminjati svetovni ustroj ali v smeri Pax Sinica ali pa v bolj porazdelitveni scenarij multilateralnejšega ustroja sveta s Kitajsko kot eno med enakimi velikimi silami (tretji scenarij).

Ad c) Tretji dejavnik izzivanja je dejavnik ekonomske velikosti v kombinaciji s politično-vojaško močjo in geostrateško vlogo ter ambicijami posameznih izzivalcev. Teorija je doslej podcenjevala te učinke. Ukvarjali smo se bolj z ekonomskimi učinki, pozabljač na geostrateške vidike. Glede na majhen delež uvoza v velikih gospodarstvih, kot je ameriško, je uvoz tvoril le majhen del BDP in potrošnje.³⁹ Ko pa je Kitajska spektakularno povečevala izvoz in je ta postal vse večji delež končne porabe, so se začeli kazati učinki tako na delovna mesta kot na neenakost. Vendar so bili ti, kot so kazale empirične študije, šibkejši kot učinki tehnološkega napredka, avtomatizacije in robotizacije. Vendarle so se krepili.⁴⁰ Celo nobelovec Krugman je priznal, da je sprva (v devetdesetih letih

38 IMF predvideva, da bo rast kitajskega gospodarstva padla s 6,6 odstotka leta 2018 na 5,5 odstotka leta 2023 (IMF 2018, 3).

39 Delež uvoza v ameriškem BDP se je od leta 1990 do 2016 povečal z 10,5 na 14,7 odstotka. <https://www.statista.com/statistics/259096/us-imports-as-a-percentage-of-gdp/>

40 Acemoglu et al. (2016) so ugotovili, da je kitajski učinek sprožil izgubo 2 do 2,4 milijarde delovnih mest v predelovalni industriji (1999-2011) v ZDA.

prejšnjega stoletja) podcenjeval ta količinski učinek Kitajske na delavske plače v razvitem svetu, da bi že leta 2008 priznal, da so ti učinki večji, kot je pričakoval (glej Svetličič 2019, 17). In kaj je prikladnejšega kot obrniti pozornost od domačih elit, ki si prisvajajo največji del koristi mednarodne menjave in GLO, kot okriviti kitajski uvoz ali tujce ali priseljence. P. Kennedy je to lepo označil že davnega leta 1993 (344): »Protekcijonizem, antiimigracijske politike, ki omejujejo razvoj novih tehnologij in iščejo nove sovražnike, ki bi nadomestili sovražnike iz hladne vojne, so precej običajna reakcija v času *udarjanja po mizi in razbijanja kozarcev*.« To demonizacijo tujcev najbolj očitno počne Trump, desni populist po Evropi pa za njim dosti ne zaostajajo.

Lahko pa se strinjamo z van Bergeijkom (2018, 23), da bo eden od gospodarskih pogojev za kitajsko, to je hegemonizem (njihov delež v GPP), po vsej verjetnosti dosežen že v kratko- do srednjeročnem obdobju. To je nujen, ne pa zadosten pogoj za hegemon. Kitajska namreč ni vojaško superiorna. Zaradi slabosti in nerazvitosti svojega finančnega sektorja ter pomanjkanja demokratičnega nadzora je preveč ranljiva, da bi prevzela vlogo vodje svetovnega gospodarskega sistema (Nye 2010). Zato je treba biti v napovedih previden. Zahod ne bi smel pretiravati s kitajskim vzponom (Nye 2019). Poleg tega kitajsko vodstvo že dolgo nasprotuje hegemonizmu ZDA in poudarja prednosti multipolarnega svetovnega reda. Lahko pa se bo ta pogled na svet z nadaljnjim razvojem Kitajske spremenil. Ali bo Kitajska v resnici postala hegemon, je odvisno od notranje- in zunanjepolitične dinamike. Ne nazadnje tudi od tega, ali se bo Kitajska, skladno s teorijo demokratičnega miru, ki pravi, da se države z višanjem življenjskega standarda usmerjajo k politični liberalizaciji in demokratizaciji ter se medsebojno ne vojskujejo, postopno demokratizirala. Za svetovno gospodarstvo je ta negotovost slaba novica.

Ad d) Skupno iskanje krivcev za zaostajanje, prehitavanje s strani drugih, zunaj sebe, v drugih, tistih, ki so drugačni od nas, je naslednja skupna značilnost vseh izzivanj. Najlažje je za lastne težave kriviti druge. To je danes prevladujoča populistična politika, ki skoraj zveni kot inverzna teza Emmanuelove neneke izmenjave ali v marksistični terminologiji globalni razredni boj. »Igranje domačega delavskega razreda proti revnim v svetu je recept za nestabilnost in populistično reakcijo (Steinbaum 2016).« To je podobno polarizaciji med svetovljanskimi bogatimi in nativisti (nižji srednji razred) v bogatih državah (Milanović 2016). GLO/trgovina in še bolj migranti so primeren grešni kozel, »saj lahko politiki kažejo na prepoznavne tujce«.

Ad e) Izzivi so pokazali, da je potreben bolj dolgoročen, vizionarski in proaktiven pristop do sprememb, ki se dogajajo tako na ravni celotnega svetovnega

sistema kot na ravni posameznih držav. Kitajsko izzivanje, ne samo glede na velikost Kitajske, temveč tudi zaradi njene politično-ideološke drugačnosti in vojaške moči je pokazalo na ranljivost sistema, njegove systemske pomanjkljivosti, ki jih je treba odpraviti. Usmeritev navznoter, na lastne notranje probleme in zatiskanje oči pred dogajanjem v okolju ima lahko za posledico usodne napake. Zavedati se moramo minljivosti položaja v svetu tektonskih spreminjanj ter možnosti celo nazadovanja položaja držav v svetu v hitro spreminjajočih, nepredvidljivih, negotovih, zapletenih in kompleksnih pogojih. Vse je odvisno od tega, ali pravočasno spoznamo in se pripravimo na prihajajoče strukturne premike.

Ad f) Izkazalo se je, da je v analizi izzivanj potreben multidisciplinaren pristop, da dogajanje ni mogoče pojasniti z eno samo teorijo. Tudi zgodovinski kontekst, okoliščine igrajo pomembno vlogo. Najmočnejšo pojasnjevalno moč obravnavanih izzivanj imajo, poleg realizma, teorije, ukoreninjene na etnocentrizmu, ki so manj kvantitativno, ekonomsko pa zato bolj čustveno kulturološko pogojene. Jasno pa je, da prihaja do prenosa moči in celotnega preurejanja ustroja mednarodne skupnosti. S skorajšnjim prehitevanjem ZDA s strani Kitajske se pojasnjevalna moč teorije prenosa moči krepi. Kako se, še ni popolnoma jasno, ve pa se, da bo Kitajska igrala pomembnejšo vlogo kot doslej. Očitno je le to, da se bo hegemonija ZDA skrhalo in s tem razrahljala stabilnost sistema skladno s teorijo hegemonke stabilnosti. Erozijske vloge pa posledično lahko zamaje svetovni sistem, vrže iz ravnotežja njegovo stabilnost.

Končna ocena je, da je sicer dobro, da so izzivanja pokazala na določene premike v svetu in s tem krepila sposobnost pravočasnejšega prilagajanja. P. Kennedy je že leta 1993 ugotovil, da »napredek koristi tistim skupinam in narodom, ki so sposobni izkoristiti nove znanstvene dosežke, in enako škodi tistim, ki se tehnološko, kulturno in politično ne odzivajo pravočasno na spremembe« (1993, 15). Obenem pa je ekstrapoliranje tendence linearno v prihodnost, ne upošteva zgodovinskega konteksta in drugih dejavnikov, ki so zavirali takšne linearne napovedi, privedlo do občutnega precenjevanja strahov. Strinjamo se lahko z Emmottom (2009), ko trdi, da »glavna problema, strah in sumničenje Kitajske, ne bosta kar tako izginila«. Ob tem se ni težko strinjati s C. Kupchanom, ki pravi, »da bo sposobnost velikih sil vsiljevati svoje interese v prihodnje erodirala /.../. Zatorej 21. stoletje ne bo ameriško niti kitajsko ali azijsko ali kogarkoli drugega. Ne bo pripadalo nikomur.« Že leta 1993 je P. Kennedy ugotovil, »da po hladni vojni ne bomo imeli *nove svetovne ureditve*, temveč razdrobljeni planet z obiljem težav« (349). To, kar je jasno, je, da ZDA ne bodo več takšen hegemon, kot so bile doslej, in da bo preoblikovani sedanji mednarodni sistem moral bolj spoštovati nacionalno suverenost, kot pa ga je dosedanja ureditev v želji po vse večjem multilateralnem

urejanju mednarodnih zadev. Če bomo pametni, prihodnji svet ne bo niti *Pax China* niti *Chimerica* ali *G2*, temveč multilateralno uravnavan svet, narejen po podobi vseh, ne le nekaterih. Trenutno stanje ne vliva optimizma, saj Trum-pova politika svet bolj potiska v smeri sveta ničelne vsote, sveta *najprej moja država*, svet, v katerem bi se lahko, po nekdanjem ameriškem finančnem ministru H. Poulsonu, gradila *ekonomska železna zavesa*, ki bi ločevala ZDA in Kitajsko, ter bi dušila pretoke blaga, kapitala, ljudi in tehnologije z resnimi posledicami za ves preostali svet (*The Economist*, 18. 5. 2018, Special report, 3). Hkrati pa so občutno precenjevala strahove, ekstrapolirajoč tendence, linearno v prihodnost, ne upoštevajoč zgodovinskega konteksta in drugih dejavnikov, ki so zavirali takšne linearne napovedi.

Zahvala

309

Članek je rezultat raziskovalnega dela v okviru programa »Slovenija in njeni akterji v mednarodnih odnosih in evropskih integracijah št. P5-0177«, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Literatura

- Acemoglu, Daron in Pascual Restrepo. 2017. *Robots and jobs: Evidence from US labor markets*. National Bureau of Economic, raziskovalni delovni dokument, št. 23285, marec 2017. <https://nber.org/>.
- Acemoglu, Daron, David Autor, David Dorn, Gordon H. Hanson in Brendan Price. 2016. »Import Competition and the Great US Employment Sag of the 2000s.« *Journal of Labor Economics* 34, št. S1 (2) (januar): 141-198.
- Allison, Graham. 2017. *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Kindle edition.
- Amin, Samir. 2009. *Evrocentrizem: kritika neke ideologije*. Ljubljana: Sophia.
- Arora, Vivek in A. Vamvakidis. 2005. »Economic spillovers.« *Finance & Development*, september 2005.
- Bin, Zhang in Zou Jingxian. 2019. »China's Economic Transformation: Progress and Gaps.« V *US-China Economic Relations: From Conflict to solutions*, urednika Jiming Ha in Adam S. Posen. PIIE Briefing 19-1, Peterson Institute for International Economics.
- Bergsten, C. Fred. 2018. »China and the United States: Trade Conflict and Systemic Competition.« Policy Briefs PB18-21, Peterson Institute for International Economics.

- Emmott, Bill. 2009. *Rivals; How the power struggle between China, India and Japan will shape our next decade*. London, Penguin Books.
- EU. 2019. »EU-China – A Strategic Outlook.« European Commission Contribution to the European Council, Strasbourg.
- . 2019a. »Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council, EU-China – A strategic Outlook.« JOIN(2019) 5 Final Strasbourg, 12. marec 2019. Dostop 25. 5. 2019. <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>.
- . 2019b. »EU-China Summit Joint statement.« Brussels, 9. april 2019. Dostop 25. 5. 2019. <https://www.consilium.europa.eu/media/39020/euchina-joint-statement-9april2019.pdf>.
- Evenett, Simon J. in Fritz Johannes. 2016. *Global Trade Plateaus; the 19th Global Trade Alert Report*. London: CEPR Press.
- Ferchen, Matt, Frank N. Pieke, Frans-Paul van der Putten, Tianmu Hong in Jurriaan de Blécourt. 2018. *Assessing China's Influence in Europe through Investments in Technology and Infrastructure. Four Cases*. Leiden: Leiden Asia Centre.
- Gagnon, Joseph E. 2018. »Trump and Navarro's Mistaken Assumptions about Trade Deficits.« Peterson Institute for International Economics. Dostop 13. 11. 2018. <https://piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/trump-and-navarros-mistaken-assumptions-about-trade-deficits>.
- Giddens, Anthony. 1997. *Sociology* (3. izdaja). Cambridge: Polity Press.
- Gilpin, Robert. 1987. *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Geiger, Abigail. 2018. »Striking findings from 2018.« Pew Research Center. Dostop 2. 2. 2019. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/12/13/18-striking-findings-from-2018/>.
- Godement, François in Abigaël Vasselier. 2017. »China at the Gates; a New Power audit of EU-China Relations.« The European Council on Foreign Relations (ECFR). Dostop 19. 3. 2018. http://www.ecfr.eu/page/-/China_Power_Audit.pdf.
- Grant, Charles in Katinka Barysch. 2008. »Can Europe and China shape a new world order?« Centre for European reform. <https://www.cer.eu/publications/archive/report/2008/can-europe-and-china-shape-new-world-order>.
- Hanemann, Thilo, Cassie Hao in Adam Lysenko. 2019. *Net negative: Chinese Investments in the US in 2018*. New York: Rhodium Group.
- Haas, Ernest. 1953. »The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda?« *World Politics*, 5.4 (julij): 442–477.

- Hellström, Jerker. 2016. *China's Acquisitions in Europe, European Perceptions of Chinese. Investments and their Strategic Implications*. Stockholm: FOI, Swedish Defense Research Agency.
- Hočevar, Marko. 2019. »En pas, ena cesta: vzpon Kitajske in gradnja (kontra) hegemonije?« V *Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji*, uredniki Jana S. Rošker, Zlatko Šabič in Andrej Bekeš. 317-335. Ljubljana: ZIFF.
- Hillebrand, Evan. 2010. »Deglobalization Scenarios: Who Wins? Who Loses?« Dostop 20. 9. 2013. http://econpapers.repec.org/article/bpjglecon/v_3a10_3ay_3a2010_3ai_3a2_3an_3a3.htm.
- IMF. 2018. *People's Republic of China, Country Report No. 18/240*. Washington: International Monetary Fund Washington.
- Johnson, Keith in Elias Groll. 2019. »China Raises Threat of Rare-Earth Cutoff to U.S. Foreign Affairs.« 21. maj 2019. Dostop 23. 5. 2019. <https://republicofmining.com/2019/05/21/china-raises-threat-of-rare-earths-cutoff-to-u-s-by-keith-johnson-and-elias-groll-foreign-policy-may-21-2019/>.
- Južnič, Stane. 1974. »Evropocentrizem kot oblika družbene zavesti o sodobnem svetu.« V *Problemi sodobnega sveta*, uredniki Jure Gartner, Boris Lipužič, Sikst Marion, Renata Mejak in Maja Zavašnik, 7–28. Ljubljana: Zavod SRS za šolstvo.
- Kaplan, Robert. 2005. »How We Would Fight China, The Atlantic.« <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/06/how-we-would-fight-china/303959/>
- . 2019. »A New Cold War Has Begun.« <https://foreignpolicy.com/2019/01/07/a-new-cold-war-has-begun/>
- Kennedy, Paul. 1987. *The Rise and Fall of the Great powers*. New York: Random House.
- . 1993. *Preparing for the Twenty-first Century*. New York: Random House.
- Kindleberger, Charles. 1973. *The World in Depression, 1929–39*. Berkeley: University of California Press.
- Krasner, Stephen. 1976. »State Power and the Structure of International Trade.« *World Politics*, Vol. 28, No. 3. (april): 317–347.
- Keohane, Robert. 2005. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kugler, Jacek in A.F.K. Organski. 1989. »Chapter 7: The Power Transition: A Retrospective and Prospective Evaluation. Handbook of War Studies.« Dostop 15. 2. 2019. <https://www.acsu.buffalo.edu/~fczagare/PSC%20346/Kugler%20and%20Organski.pdf>.
- Kugler, Jacek. 2006. »The Asian Ascent: Opportunity for Peace or Precondition for War?« *International Studies Perspectives*, 7/ 1 (februar): 36–42.

- Kupchan, A. Charles. 2012. *No One's World*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Kurlantzick, Joshua. 2007. *Charm Offensive: How China's Soft Power is Transforming the World*. New Haven in London: Yale University Press.
- Lardy, Nicholas. 2018. »China: Forced Technology Transfer and Theft?« China Economic Watch blog, Peterson Institute for International Economics, 20. april 2018.
- Levin, Murray B. 1971. *Political Hysteria in America: The Democratic Capacity for Repression*. New York: Basic Books.
- Liu, Mingfu. 2015. *The China Dream: Great Power Thinking and Strategic Posture in the Post-American Era*. Peking: CN Times Beijing Media Time United Publishing Company Limited.
- Liu, Tony Tai-Ting. 2019. »Public Diplomacy: China's Newest Charm Offensive.« V *New Perspectives on China's Relations with the World; National, Transnational and International*, uredniki Daniel Johanson, Jie Li in Tsunghan Wu, 77-87. E-International Relations Publishing. www.E-IR.info.
- Maddison, Angus. 2003. *The World Economy: Historical Statistics*. Pariz: OECD Development Centre.
- Mazarr, Michael J. 2017. »The once and future order: what comes after hegemony.« *Foreign Affairs* 96(1): 25-32.
- Miller, Andrew. 2016. »Beijing has a documented plan to be the premier global superpower by 2049. It's over halfway there.« <https://www.thetrumpet.com/14006-chinas-hundred-year-strategy>.
- Milanovic, Branko. 2016. *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Moody, Andrew. 2018. »President Xi Jinping's global vision for China.« *The Telegraph*. Dostop 13. 2. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/world/china-watch/politics/chinas-global-vision/>.
- Navarro, Peter. 2006. *The Coming China Wars: Where They Will Be Fought, How They Can Be Won*. London: FT Press.
- Nye, Joseph. 2010. »American and Chinese Power after the Financial Crisis.« *The Washington Quarterly* 33(4): 143-53.
- . 2019. »US-China trade dispute; China will not surpass America any time soon.« *Financial Times*, 19. februar 2019.
- OECD. 2016. *State-Owned Enterprises as Global Competitors; A Challenge or an Opportunity?* Pariz: OECD Publishing. doi: 10.1787/9789264262096-en.
- . 2019. *Economic Outlook for Southeast Asia, China and India 2019; Towards Smart Urban Transportation*. Pariz: OECD Publishing. doi: 10.1787/9789264262096-en.

- Ohmae, Kenichi. 2005. *The Next global Stage; Challenges and Opportunities in our Borderless World*. New Jersey: Wharton School Publishing.
- Organski, Abramo F. K. 1958. *World Politics*. New York: Alfred A. Knopf.
- Pejič, Nina. 2019. »Diskurz prenosa hegemonске moči in vzpon Kitajske.« V *Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji*, uredniki Jana S. Rošker, Zlatko Šabič in Andrej Bekeš, 337-356. Ljubljana: ZIFF.
- Petrič, Ernest. 2018. *Spomini in spoznanja; Diplomat, pravnik, politik*. Celovec: Mohorjeva založba.
- Pilger, John. 2016. »Protiruski kult se je vrnil kot ponavljajoči se tumor.« *Russia Beyond Slovenia*, 26. 8. 2016. Dostop 6. 5. 2019. https://si.rbth.com/news/2016/08/26/john-pilger-protiruski-kult-se-je-vrnili-kot-ponavljajoci-se-tumor_624533.
- Plummer, Ken. 2010. *Sociology: the basics*. London and New York: Routledge.
- Pohl, Joachim. 2019. »Is international investment threatening or under threat?« *Columbia FDI Perspectives*, no. 246, 25 (februar). <http://ccsi.columbia.edu/files/2018/10/No-246-Pohl-FINAL.pdf>.
- Porter, Michael E. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: The Free Press.
- Porter, Eduardo. 2005. »Japan isn't taking over the world, but China...« *New York Times*, 3. julij 2005. Dostop 17. 1. 2019. <https://www.nytimes.com/2005/07/03/weekinreview/ok-japan-isnt-taking-over-the-world-but-china.html>.
- Prestowitz, Clyde. 1988. *Trading Places: How We Are Giving Our Future To Japan & How To Reclaim It*. New York: Basic Books.
- . 2005. *Three billion New Capitalists*. New York: Basic Books.
- PWC. 2018. *Study on the Scale and Impact of Industrial Espionage and Theft of Trade Secrets through Cyber*. Luksemburg: Publication Office of the EU. doi: 10.2873/528416.
- Reuters. 2017. »China must enhance protection of intellectual property rights: Premier Li.« *Reuters*, 23 november 2017. Dostop 1. 4. 2018. <https://www.reuters.com/article/us-china-property-protection/china-must-enhance-protection-of-intellectual-property-rights-premier-li-idUSKBN1DN08C>.
- Rubner, Alex. 1990. *The Might of Multinationals*. New York: Praeger.
- Said, Edward. (1978)1996. *Orientalizem: zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH, Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- Schweizer, Peter. 2005. *Do as I Say (Not as I Do): Profiles in Liberal Hypocrisy*. New York: Doubleday.
- Servan-Schreiber, J. J. 1969. *Ameriško izzivanje (Le defi American)*. Ljubljana: DZS.
- . 1980. *Le defi Mondial*. Pariz: Fayard.

- Shambaugh, D. 2013. *China goes global: The partial power*. Oxford: Oxford University Press.
- Sheehan, Michael. 1996. *Balance of Power: History and Theory*. New York: Routledge.
- Steinbaum, Marshall. 2016. »Should the Middle Class Fear the world's Poor?« *Boston Review*, maj 2016.
- Subramanian, Arvind. 2011. *Eclipse: Living in the Shadow of China's Economic Dominance*. Peterson Institute for International Economics.
- Svetličič, Marjan. 2017. »So volivci D. Trumpa res "poraženci globalizacije" in ekonomski zmagovalci ameriških volitev?« *IB revija*, št. 1, let. LI: 21–43.
- . 2019. »How much are we academics to blame for the globalization backlash?« *Teorija in praksa*, LVI, posebna številka (maj): 429-511.
- Svetličič, Marjan in Pavle Sicherl. 2006. »Kitajci prihajajo: grožnja ali priložnost?: Izzivi tektonskih sprememb v svetu za razvoj Slovenije.« *Teorija in praksa* 43 (5–6): 690–715.
- Van Bergeijk, Peter. 2018. *China's Economic Hegemony (1-2050 AD)*. ISS Working Papers - General Series 637. Haag: International Institute of Social Studies of Erasmus University Rotterdam (ISS).
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. New York: Random House.
- Wilson, D. in R. Purushothaman. 2003. »Dreaming with BRICs: The path to 2050.« *Global Economics Paper no. 99*. New York: Goldman Sachs.
- Woetzel, Jonathan, Jeongmin Seong, Nick Leung, Joe Ngai, James Manyika, Anu Madgavkar, Susan Lund in Andrey Mironenko. 2018. »Reimagining global ties: How China and the world can win together.« McKinsey Global Institute. Dostop 21. 12. 2018. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/asia-pacific/china-and-the-world-inside-a-changing-economic-relationship>.
- Whyte, Leon. 2015. »The Real Thucydides' Trap; The popular expression only captures half of the true meaning of Thucydides' work.« *The Diplomat*, 6. maj 2015. Dostop 3. 2. 2019. <https://thediplomat.com/2015/05/the-real-thucydides-trap/>.

Viri

- »Schumpeter; Chinese tech v American tech.« *The Economist*, 17. 2. 2018.
- »Gaining wisdom, marching forward.« *The Economist*, 6. 10. 2018
- »China's designs on Europe.« *The Economist*, 6. 10. 2018.
- »Special report; China in the World«. *The Economist*, 19. 5. 2018.
- »Schumpeter; An Empire of the mind.« *The Economist*, 15. 9. 2018.
- »The great chain of China.« *The Economist*, 23. 10. 2018.
- »The great experiment.« *The Economist*, 12. 1. 2019.
- »Can pandas fly.« *The Economist*, 23. 2. 2019.
- »A new long march.« *The Economist*, 23. 2. 2019.